

Pracovní listy

pro 6. ročník ZŠ

Malované dějiny – Pravěk a starověk

Bezplatný metodický materiál pro podporu čtenářské gramotnosti žáků základních škol. Všechna práva vyhrazena. Určeno pro využití při výuce. Bez předchozího písemného souhlasu Klubu mladých čtenářů Albatros je zakázána další publikace nebo úprava materiálu nebo jakékoli jeho části. V pracovních listech byly použity ilustrace Vojtěcha Domlátila, Bohumila Fencla, Barbory Kyškové, Johany Hrabíkové Vojnarové, Matyáše Namaie nebo Zuzany Vízkové.

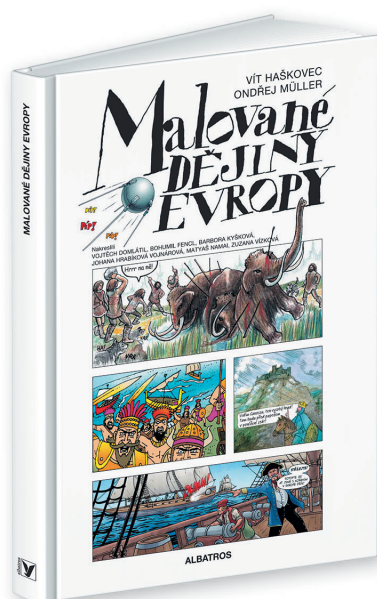

Malované dějiny – Pravěk a starověk

Kvízové otázky jsou určeny k opakování pro 6. ročník základních škol, ale je možné je též využít pro vzbuzení zájmu žáků o probíranou látku. Otázky volně vycházejí z komiksové knihy Malované dějiny Evropy, jež se snaží zábavnou, a přitom srozumitelnou formou podat ve zkratce složité dějiny kontinentu, který je pro nás domovem.

Pracovní listy pro vás ve spolupráci s Klubem mladých čtenářů Albatros připravil Ondřej Müller.

Klub mladých čtenářů Albatros již přes 50 let spolupracuje s více než 4000 mateřských a základních škol v České republice na rozvíjení čtenářské gramotnosti dětí. Pro školy připravuje pravidelné nabídky dětských knihy za zvýhodněné ceny, metodické materiály k vybraným knihám a také řadu soutěží a literárních besed pro děti. Více informací o možnostech spolupráce škol s Klubem mladých čtenářů Albatros najdete na www.kmc.cz.

Pravěk a starověk

1. Víte, kde se pes stal poprvé věrným přítelem a průvodcem člověka?

- a) na Předním východě
- b) v Severní Americe
- c) v Evropě
- d) v Austrálii

2. Víte, kde byla nalezena slavná Věstonická venuše – keramická figurka ženy?

- a) na Moravě
- b) v Dolním Rakousku
- c) v jižním Německu
- d) v jeskyni Altamira

3. Víte, jaký byl první kov, ze kterého začali lidé vyrábět ozdoby a drobné nástroje (například jehly, rybářské háčky i dýky)?

- a) zlato
- b) stříbro
- c) měď
- d) hliník

4. Víte, co je to bronz?

- a) kovový prvek
- b) slitina mědi a zlata
- c) slitina mědi a cínu
- d) slitina mědi a zinku

5. Kolo je přelomový vynález, který používáme už pět tisíc let. Víte, kde bylo vynalezeno?

- a) v Mezopotámii (Iráku)
- b) v Evropě
- c) v Číně
- d) v Egyptě

6. Víte, v jaké starověké zemi vládl faraon Cheops (neboli Chufu)?

- a) v Mezopotámii
- b) v Egyptě
- c) v Harappě
- d) v Číně

7. Víte, kde vzniklo první evropské písmo?

- a) v Dánsku
- b) v Anglii
- c) v Itálii
- d) na Krétě

8. Víte, koho podle řeckých bájí porazil a zabil hrdina Théseus?

- a) Mínotaura
- b) Ariadnu
- c) Gorgonu
- d) Kyklopa

9. Víte, jak se jmenoval slavný král Izraele, který nechal postavit jeruzalémský Chrám a proslul svou moudrostí?

- a) Noe
- b) Abrahám
- c) Mojžíš
- d) Šalamoun

Pravěk a starověk – odpovědi

1. Víte, kde se pes stal poprvé věrným přítelem a průvodcem člověka?

- a) na Předním východě
- b) v Severní Americe
- c) v Evropě**
- d) v Austrálii

(Správná odpověď je c). Bylo to v Evropě, v Belgii asi před 35 000 až 33 000 lety př. n. l. Nejstarší nález domestikovaných psů pochází z belgické jeskyně Goyet. Před 30 000 lety měli psy i naši lovci mamutů na Moravě. S Evropou v tom může soutěžit jen sibiřské pohoří Altaj – i tamní lovci ochočili psa velmi dávno. Na Předním východě se pes objevil až mnohem později. Nejstarší nálezy tu pocházejí z Izraele, z doby kolem roku 11 000 př. n. l. Do Severní Ameriky se pes dostal asi kolem roku 9000 př. n. l., a do Austrálie ještě mnohem později – psa dingo začali domorodí Australáci chovat asi před 5 tisíci lety.

2. Víte, kde byla nalezena slavná Věstonická venuše – keramická figurka ženy?

- a) na Moravě**
- b) v Dolním Rakousku
- c) v jižním Německu
- d) v jeskyni Altamira

Správná odpověď je a). Věstonická venuše je malá figurka ženy, která byla nalezena v táboře pravěkých lovců **u Dolních Věstonic na jižní Moravě**. Pochází z doby před asi 29 000 nebo 30 000 lety. To je období našich vrcholných lovců mamutů. Právě na jižní Moravě měli tito lovci velké stálé tábory, kde trávili zimní období. V táborech žilo až sto lidí – na tu dobu neobvykle mnoho. V létě se vydávali na lovecké výpravy na vzdálenosti až stovek kilometrů. Věstonická venuše měří na výšku jen 11,5 centimetru. Nejdůležitější na ní je ale to, že byla vytvořena z promíšené hlíny a vypálena v ohni. Je to tedy nejstarší známá keramika na světě. Podobných figurek z vypálené hlíny (zobrazujících ženy i zvířata) se tam našlo několik set. Naši lovci mamutů měli v té době mnoho důmyslných nástrojů a technologií – pasti na zvířata, kvalitní kožešinové oděvy, tkané závěsy a možná už i luky a šípy. Protože jejich hlavní sídla ležela na úpatí Pavlovských vrchů, nazýváme jejich kulturu *pavlovien*. Ta byla součástí velké a pokročilé lovecké kultury *gravettien*, která tehdy osídlila většinu Evropy.

Z Dolního Rakouska ze stejné doby pochází jiná slavná soška ženy – Venuše z Willendorfu. Ta ovšem není z vypálené hlíny, nýbrž je vyřezána z mamutího klu.

V jižním Německu v pohoří Švábský jura byla nalezena ještě starší pozoruhodná soška z mamutího klu – představuje muže s hlavou lva. Tento „lví muž“ je starý dokonce 40 tisíc let. Kromě toho se na stejném místě našly i kostěné flétny – nejstarší hudební nástroje na světě.

Jeskyně Altamira ve Španělsku se proslavila pravěkými malbami.

3. Víte, jaký byl první kov, ze kterého začali lidé vyrábět ozdoby a drobné nástroje (například jehly, rybářské háčky i dýky)?

- a) zlato
- b) stříbro
- c) měď
- d) hliník

(Správná odpověď je c). První kov, který začali lidé ve větším měřítku využívat k výrobě ozdob i drobných nástrojů, byla **měď**. Některé nálezy měděných předmětů jsou staré až 10 tisíc let, a pocházejí hlavně z dnešního Turecka. Tehdy ovšem ještě lidé neuměli získat měď tavbou z rudy. Využívali jen přírodní čistou měď, která se v podobě valounů a nugetů dala najít na mnoha místech přímo na povrchu země. (Velká naleziště ryzí mědi objevili kdysi indiáni u Hořejších jezer v Severní Americe. Dávno před příchodem Evropanů to byl předmět rozsáhlého obchodu.)

K tomu, abychom měď vytavili z rudy, je nutná teplota přes 1000 °C. Toho ovšem nedosáhneme na otevřeném ohni, a tak bylo nutné vyvinout nějaké tavicí pece nebo nádoby. Poprvé se to zřejmě podařilo až kolem roku 5400 př. n. l., a to v Evropě, v Bulharsku a Srbsku.

V různých knihách a na internetu se můžete dočíst, že lidé na Předním východě tavili měď z rudy už dřív, snad kolem roku 6500 př. n. l. Ale jde spíš o domněnky, které nejsou průkazně potvrzeny. Za skutečnou pravlast „**měděného věku**“ můžeme tedy považovat právě Balkán. Zhruba od roku 5000 př. n. l. se tu vyrábělo opravdu impozantní množství měděných ozdob a nástrojů.

Měď je ovšem sama o sobě dost měkký kov, takže na výrobu velkých seker nebo dýk se moc nehodí. Pokud ji ovšem budeme opakovaně nahřívat a kovat kladivem, její pevnost a tvrdost se zvyšuje. Dávní mistři kovotepci to zřejmě dokázali.

Většina nástrojů se ovšem dál dělala z kamene a kostí.

Jiné kovy, jako olovo a zlato, se zpočátku využívaly jen málo. Jsou příliš měkké, takže se hodí leda jako ozdoba.

Opravdovou lásku ke **zlátu** (a také stříbru) začali lidé projevovat až o něco později. V některých hrobech náčelníků u města Varna v Bulharsku se našlo množství zlatých ozdob a předmětů z doby kolem roku 4500 př. n. l. Zdá se, že předtím nebyli lidé tak fascinováni tímto kovem. Brzy nato se však obliba zlata začala rychle šířit.

Hliník je sice velmi hojný prvek, ale vyskytuje se v přírodě jen ve formě různých sloučenin (jako je kysličník hlinitý). Tyto sloučeniny byly známy v období antiky, ale získat z nich čistý hliník je velmi obtížné. Podařilo se to prakticky až v 19. století – a hliníkové přístroje byly zprvu dražší než stříbro... Průmyslová produkce hliníku se naplno rozběhla až ve 20. století. Podle antických autorů prý jakýsi učenec už v 1. století n. l. vynalezl způsob, jak z hlíny získat velmi lehký kov, lesklý jako stříbro – ale císař Tiberius ho nechal popravit, protože se obával, že se tím kovem budou falšovat stříbrné mince. Že by šlo opravdu o čistý kovový hliník? Zdá se to velmi nepravděpodobné...

4. Víte, co je to bronz?

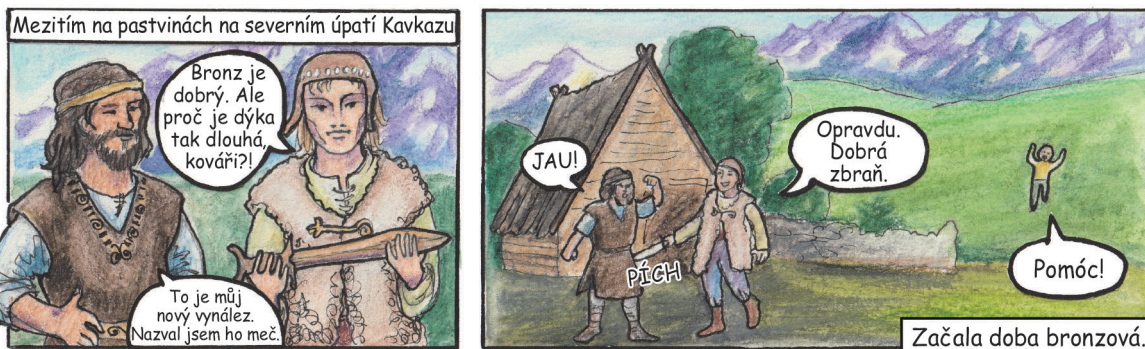
- a) kovový prvek
- b) slitina mědi a zlata
- c) slitina mědi a cínu**
- d) slitina mědi a zinku

(Správná odpověď je c). Jako bronz označujeme **slitinu mědi s dalším kovem**, a to nejčastěji právě **s cínem**. Sama o sobě je měď příliš měkká, ale když přidáme další kov (nejlépe kolem 10–12%), získáme slitinu, která má mnohem lepší vlastnosti. Lépe se zpracovává, je pevná a tvrdá.

Úplně první „bronz“ vznikaly už kolem roku 4500 př. n. l. na Balkáně – ale spíš jen náhodně, protože měděná ruda sama obsahovala příměsi dalších kovů. Záměrná výroba bronzu začala až po roce 4000 př. n. l. v pohoří Kavkaz i na Předním východě. První kov, který se využíval jako příměs, nebyl ovšem cín, nýbrž arzén. Vznikaly tzv. „arzeničité bronz“ . Výpary arzénu jsou ovšem jedovaté, takže hutníci mívali halucinace a nejspíš dost brzy umírali. Ještě před rokem 3000 př. n. l. lidé zjistili, že **nejvhodnější příměsí je cín**. Tak začala výroba klasického bronzu. **Doba bronzová** znamenala skutečný technologický průlom. Teď bylo možné vyrábět velké kovové nástroje, sekery i skutečné meče. Bronzové zbraně způsobily převrat ve válečnictví.

Slitina **mědi a zlata** by se sice také dala nazvat „bronz“, ale její vlastnosti jsou velmi odlišné a mezi bronzy se obvykle neřadí. Má vlastní název **tumbaga**. Tuto slitinu si oblíbili indiáni vyspělých peruánských kultur a civilizací. Vyráběli z ní velké ozdoby a náboženské předměty.

Slitina **mědi a zinku** se nazývá **mosaz**. Její výroba je velmi zvláštní a obtížná, a proto ji vůbec neřadíme mezi bronzy. Pozoruhodné je, že výrobu mosazi zvládli antičtí vynálezci už v 1. století n. l. Mosaz se rozšířila po celé Římské říši.

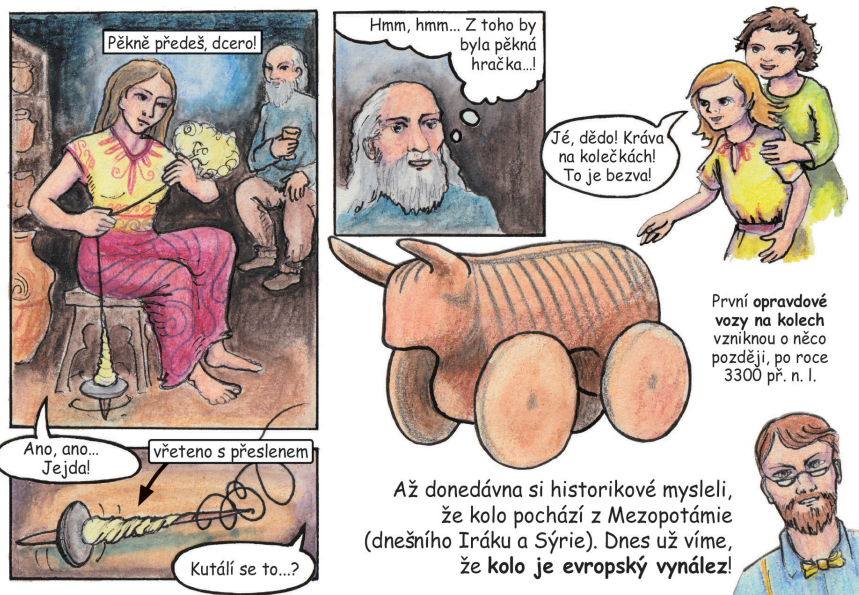
5. Kolo je přelomový vynález, který používáme už pět tisíc let. Víte, kde bylo vynalezeno?

- a) v Mezopotámii (Iráku)
- b) v Evropě**
- c) v Číně
- d) v Egyptě

(Správná odpověď je b). I když se v mnoha knihách a učebnicích můžete dočíst, že kolo bylo vynalezeno ve starověké Mezopotámii (dnešním Iráku), ve skutečnosti je kolo téměř nepochybně **evropský vynález!** Nejstarší nálezy kola pocházejí z obřích vesnic na jihozápadě Ukrajiny, z doby kolem roku 3600 př. n. l. Mají podobu **hraček na kolečkách**. Odtud se tento nápad šířil na západ i na východ.

Nejstarší zbytky skutečného **vozu s koly** byly nalezeny ve Slovinsku a datovány kolem roku 3150 př. n. l. Zhruba ze stejné doby jsou i pohřební vozy z hrobek v jihoruské stepi mezi černým a Kaspickým mořem. Brzy se tenhle veledůležitý vynález rozšířil i na sever Evropy – v Dánsku byl v bažině nalezen vůz z doby asi 2950 př. n. l.

(Prozatím není jasné, zda obyvatelé ve starověké Mezopotámii vynalezli kolo samostatně – anebo ho získali od Evropanů. Na hliněných tabulkách z města Uruk z doby kolem

roku 3.100 př. n. l. se třikrát vyskytuje obrázek (piktogram) znázorňující sáně nebo domeček na kolečkách. Další vyobrazení vozů a nálezy kol pocházejí ovšem až z doby o několik set let pozdější. V té době se kolo zřejmě dostalo i do Střední Asie a Indie.

Naopak starověcí Egypťané dost dlouho nejevili o vozy na kolech zájem. Z doby stavitelů největších pyramid nejsou žádné prokazatelné nálezy kol či vozů. Pro Egypťany byla mnohem důležitější vodní doprava po Nilu, a k tahání těžkých břemen po písku se lépe hodily sáně. Nejstarší vyobrazení jakýchsi vozidel na kolech pochází údajně z období 11. dynastie, po roce 2100 př. n. l.

Do starověké Číny se kolo dostalo ještě později. Nejstarší prokazatelné nálezy pocházejí až z hrodek dynastie Šang po roce 1300 př. n. l. Panovníci a šlechtici byli tehdy pohřbíváni s válečnými vozy klasického typu. Ty byly vynalezeny na úpatí Uralu Indo-Íránci, a odtud se pak šířily po celé Eurasii.)

6. Víte, v jaké starověké zemi vládl faraon Cheops (neboli Chufu)?

- a) v Mezopotámii
- b) v Egyptě**
- c) v Harappě
- d) v Číně

(Správná odpověď je b). Faraon Cheops (správně Chufu) vládl ve starověkém Egyptě zhruba kolem roku 2500 př. n. l. Je to období tzv. Staré říše. Egypt měl v této době asi jeden milion obyvatel a dosáhl právě vrcholného rozkvětu. O tom svědčí i fakt, že si faraon Chufu nechal postavit tu největší ze všech pyramid – slavnou Cheopsovu pyramidu, která stojí už víc než 4500 let. Je vysoká 147 metrů, sestavena z 2,3 milionu kamenných kvádrů, a její hmotnost se odhaduje na 6 milionů tun. Dodnes zůstává nejmohutnější a nejtěžší jednotlivou stavbou na světě. Sloužila jako hrobka, do které byl po smrti nabalzamovaný Chufu uložen. Pozoruhodné je, že na této obří stavbě nepracovali žádní otroci, nýbrž kvalifikovaní dělníci, mistři a řemeslníci. Známe dokonce i jméno hlavního architekta a stavitele – jmenoval se Archaf. Správně vše naplánovat a řídit 10 tisíc dělníků na stavbě i pravidelné dodávky materiálu a potravin – to byl neuvěřitelný organizační výkon. Egypťané v té době stavěli velké lodě a plavili se nejen po Nilu, ale pluli i do Libanonu a po Rudém moři až do Jemenu a Etiopie. Božská moc faraonů se ještě zdála neotřesitelná.

V **Mezopotámii**, tedy dnešním Iráku, ve stejné době vzkvétaly sumerské městské státy. Jejich panovníci měli rozmanité tituly – například *ensi* nebo *lugal*. V některých městech panovalo jakési dvojvládní – nejvyšší moc se dělila mezi velekněze chrámu a krále. Velekněz měl na starosti ideologii a většinu ekonomiky, král zase armádu a otázky obrany. Sumerská města mezi sebou často válčila, ale vytvořit jednotnou říši v Mezopotámii se podařilo až Sargonovi z Akkadu po roce 2300 př. n. l.

V Mezopotámii a Egyptě se zrodily první dvě skutečné civilizace v dějinách světa – velkými městy, chrámy a náboženstvím, s písmem a úředníky. A také s představou o posvátné autoritě panovníka (krále nebo velekněze). V těchto dvou oblastech začal vývoj civilizace nejdříve, už někdy kolem roku 3300 až 3200 př. n. l.

Harappa byla jedním z velkých měst v nížině řeky Indus, v dnešním Pákistánu a části Indie. Dalším bylo slavné město Mohendžo Daro. Kolem roku 2500 př. n. l. harappská civilizace teprve vznikala. Pokryla rozlehlé území, na kterém žilo snad až 5 milionů lidí. Ale protože se dodnes nepodařilo rozluštit její písmo, netušíme ani to, kdo tu vlastně panoval. Čína měla ještě větší zpoždění. V době, kdy si Chufu stavěl obří pyramidu, nebyla v Číně ještě žádná skutečná civilizace. Byly tu stovky či tisíce zemědělských osad, ale zřejmě ještě nevznikla žádná centrální vláda.

7. Víte, kde vzniklo první evropské písmo?

- a) v Dánsku
- b) v Anglii
- c) v Itálii
- d) na Krétě**

(Správná odpověď je d). Nejstarší opravdové písmo v Evropě vytvořila mínojská civilizace na ostrově **Kréta**, někdy mezi lety 2000 až 1800 př. n. l. Bylo to slabičné písmo (znaky nepředstavovaly hlásky nýbrž celé slabiky) a nazýváme ho **lineární písmo A**. Textů v tomto písmu se bohužel dochovalo jen málo, a jazyk minojských Krétanů se dodnes nedaří rozluštit. Vypadá to, že zněl dost podivně... Krátké „nápis“ vznikaly už mnohem dříve na Balkáně a na Ukrajině. Nevíme ovšem, zda šlo o skutečné písmo, anebo jen o nějaké magické či obchodní značky, nebo pravěké smajlíky.

Od Mínojců převzali lineární písmo s malými úpravami mykénští Řekové. To bylo kolem roku 1400 př. n. l. Klasická řecká abeceda ovšem vznikne až mnohem později jiným způsobem – podle vzoru hláskového písma Semitů.

(V Itálii začali jako první psát Etruskové, ale to bylo už v době začínající antiky a Etruskové používali jen mírně upravenou řeckou abecedu. Od nich se ji naučili i Římané a vyvinuli z ní latinku. Germánské runové písmo vzniklo ve Skandinávii ještě podstatně později, asi kolem roku 100 n. l. Nejstarší runový nápis pochází z Dánska.)

8. Víte, koho podle řeckých bájí porazil a zabil hrdina Théseus?

- a) **Mínotaura**
- b) Ariadnu
- c) Gorgonu
- d) Kyklopa

(Správná odpověď je a). Athénský princ Théseus porazil a zabil obludu **Mínotaura** – napůl člověka a napůl býka. Stalo se to v Labyrintu na ostrově Kréta. Nit, kterou dostal od princezny Ariadny, mu pomohla najít zpáteční cestu ven ze spleti-tého nitra Labyrintu.

(**Gorgonu Medusu** zabil jiný slavný hrdina z řeckých bájí – Perseus. Nesměl na ni při tom pohlédnout, protože by okamžitě zkameněl. Pomohl si tím, že sledoval jen odraz Gorgony na svém lesklém bronzovém štítu – a podařilo se mu setnout obludě hlavu.

S **Kyklopem Polyfémem** se střetl další známý hrdina – Odysseus.

Všechny tyto příběhy se měly odehrát někdy mezi lety 1500 až 1200 př. n. l., v dobách končící mínojské civilizace na Krétě a mykénské civilizace v Řecku.)

9. Víte, jak se jmenoval slavný král Izraele, který nechal postavit jeruzalémský Chrám a proslul svou moudrostí?

- a) Noe
- b) Abrahám
- c) Mojžíš
- d) **Šalamoun**

(Správná odpověď je d). Šalamoun byl synem a nástupcem krále Davida. Víme o něm jen z pověstí Starého zákona, ale nálezy archeologů ukazují, že tyto příběhy jsou nejspíš pravdivé. Šalamoun vládl v Izraeli kolem roku 950 př. n. l. V té době byly okolní státy a říše (například Egypt) v úpadku, naopak království Izrael prožilo svůj vrchol. Šalamoun prý vládl mnoha národům, měl velké měděné doly a nechal postavit v Jeruzalémě slavný **Chrám** – jediný příbytek Boha. Jeho moudrost a vynalézavost byla legendární. Díky tomu vznikla sousloví jako „šalamounské rozhodnutí“ nebo „moudrý jako Šalamoun“. Proslul ale i tím, že měl 500 manželek. Po jeho smrti se Izraelské království rozpadlo na dvě části a ztratilo moc a vliv.

Noe a jeho rodina podle židovských pověstí jako jediní lidé přežili Potopu světa, kterou seslal rozhněvaný Bůh. Na pokyn anděla Noe na souši postavil velkou loď – Archu Noemovu – a na palubu vzal mnoho zvířat a svou rodinu. Tu vypukl liják a 40 dní a nocí nepřetržitě pršelo. Celá pevnina i s horami zmizela pod vodou. Když Potopa konečně opadla, přistál Noe na úbočí hory Ararat v pohoří Kavkaz. Odtud začalo nové šíření lidstva. Všichni dnešní lidé by tedy měli být potomky Noema a jeho tří synů Šéma, Cháma a Jáfeta.

Příběhy o velké Potopě existovaly u mnoha národů po celém světě. Sami židé tento mýtus převzali od Babyloňanů. Dějiny se podle nich dělí na dobu před Potopou, kdy lidé žili polodivokým způsobem, a dobu po Potopě, kdy teprve vznikla civilizace. Slovo „předpotopní“ dodnes znamená starý, zastaralý.

Abrahám je považován za „praotce židů“. Byl to pastevec ovcí a koz, kterého podle pověsti oslovil Bůh. Ten řekl Abrahamovi, ať se svým rodem opustí Mezopotámii a vydá se na západ. Když bude uctívat jen jediného Boha, získá pro své potomky „zemi zaslíbenou“. Abrahám poslechl a došel až do dnešního Izraele. Mělo se to odehrát za vlády babylonského panovníka Chammurapiho, tedy kolem roku 1750 př. n. l.

Podobné pověsti najdeme u mnoha kmenů a národů – typickým příkladem je i naše pověst o Praotci Čechovi.

Mojžíš podle pověstí vyvedl židy z „egyptského zajetí“ a po dlouhém bloudění pouští je přivedl zpět k zaslíbené zemi (Izraeli). Cestou se Mojžíš setkal s Bohem a dostal od něj Desatero, tedy deset základních pravidel, která by měl každý člověk dodržovat.